

Opgave 3 Hoe de mens een batterij werd

16 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argumentatie of de Adidas-reclame een goede bijdrage aan zingeving is, met een implicatie van markteconomische spiritualisering: het levend houden van zinkwesties door commerciële belevingsgerichte bedrijven / zingeving wordt een vluchtig onderdeel van de consumptiecultuur.

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een implicatie van markteconomische spiritualisering is dat commerciële bedrijven zinkwesties levend kunnen houden. Dit doet Adidas volgens mij met de reclame *I am positive energy*. De reclame kan inspirerend werken, omdat iemand daarin een sterk vrouwbeeld ziet, van een vrouw die sport op straat en uitstraalt dat de straat ook van haar is. Dit kan toeschouwers aan het denken zetten over hoe vrij zij zichzelf voelen op straat of het kan hen inspireren om bij te dragen aan rechten van vrouwen. Op die manier kan een eenvoudige reclame bijdragen aan zingeving, doordat iemand zijn leven in een groter geheel gaat plaatsen.

of

- Een implicatie van markteconomische spiritualisering is dat zingeving verwordt tot een oppervlakkige en vluchtige consumptiecultuur. Dat is hier het geval, want het draait hier om de verkoop van sportkleding. Voor Adidas is belangrijk dat we denken 'als ik een Adidas-outfit aantrek, voel ik me ook zo stoer en energiek', zodat er lekker veel spullen verkocht worden. Dit is een typisch voorbeeld van de oppervlakkigheid van de zingeving. Het beeld van zo'n stoere vrouw is eendimensionaal, terwijl echte zingeving draait om de vraag naar de plaats die we hebben in de gehele kosmos. Zo'n feelgoodreclame draagt aan die zoektocht volgens mij niks bij.

17 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat een argumentatie of de metafoor van de mens als oplaadbare batterij past bij het goede leven, met:

- een strategie van Nussbaum voor de omgang met kwetsbaarheid: immuniseren als het leven zo inrichten dat ons geluk niet langer verstoord kan worden door externe factoren / erkennen als kwetsbaarheid beamen en koers houden in wisselende omstandigheden 1
- een definitie van zin als invulling van een groter geheel dat het goede leven betekenis geeft, die ingaat op kwetsbaarheid 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De metafoor van de oplaadbare batterij past niet bij het goede leven. Ik kan me het best vinden in Nussbaums strategie van het omarmen van kwetsbaarheid. Daarbij denk ik ook aan grotere levensgebeurtenissen, zoals ernstig ziek worden of een geliefde verliezen. Dan kan je maar het best proberen om met die kwetsbaarheid om te gaan door die te erkennen. Mijn definitie van zin die ingaat op kwetsbaarheid zou ik formuleren als: je bewust zijn van je kwetsbaarheid in de gehele kosmos, waardoor je klein geluk gaat waarderen. De metafoor van de oplaadbare batterij vind ik te simplistisch hierbij, omdat het verwerken van levenservaringen vaak levensvragen oproept. Alleen 'bijtanken' om daarna weer 'energiek' te zijn, vind ik als metafoor tekortschieten

2

of

- Ik vind de metafoor van de oplaadbare batterij passen bij het goede leven. Iedereen moet voor zichzelf zoeken naar manieren om zijn batterij opgeladen te houden. Dat wil zeggen: zoeken naar wat energie en geluk oplevert en energieslurpers vermijden. De immuniseringsstrategie die Nussbaum onderscheidt, vind ik daarom een mooie uitleg van waar wij als mens voor staan: het leven zodanig inrichten dat het geluk niet wordt verstoord door externe factoren. Wij zijn als mensen bij uitstek in staat om onze omstandigheden goed te organiseren. Zin definieer ik daarom als het in eigen hand nemen van het leven, in de wetenschap dat we maar kleine radertjes zijn in een oncontroleerbare totaliteit. Zo kunnen we kwetsbaarheid zoveel mogelijk vermijden

2

18 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met het begrip 'individualiserende ideologie' dat de paradox van de verwerkelijking van de vrijheid via de vrije markt in de prestatimaatschappij een toename van het aantal burn-outs kan verklaren: doordat succes en falen worden gezien als individuele in plaats van gedeelde verantwoordelijkheid, kan de psychische druk oplopen en leiden tot een burn-out.

voorbeeld van een goed antwoord:

De huidige vrije markt kan worden gekenmerkt als een prestatimaatschappij. Hier heerst een individualiserende ideologie, waarbij succes wordt gezien als het gevolg van je eigen keuzes en prestaties. Iedereen krijgt de kans om op de vrije markt succesvol te zijn en wanneer dit niet lukt, 'mankeert' het individu iets. Dit kan een toename van het aantal burn-outs verklaren, omdat de psychische druk op het individu om te slagen hierdoor hoger oploopt dan wanneer er zou worden gewezen op de maatschappelijke verantwoordelijkheid of op de omstandigheden waarmee iemand te dealen heeft.

Vraag	Antwoord	Scores
19	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een weergave van de opvatting dat iemand autonoom is als de door de rede bepaalde wetten worden gerespecteerd 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een weergave van de opvatting dat iemand autonoom is als die persoon komt tot hoogst-individuele zelfexpressie 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een argumentatie met een afweging van deze twee opvattingen van autonomie vanuit welke opvatting herstel van een burn-out in een prestatimaatschappij het best mogelijk is 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens de opvatting van autonomie als rationele bepaling van plichten ben je autonoom als de door de rede bepaalde wetten worden gerespecteerd. Zo is de mens volgens Kant vrij wanneer hij deze wetten aan zichzelf oplegt. Volgens Locke kunnen mensen met de rede inzien dat ze de natuurwet moeten respecteren op basis waarvan iedereen gelijke rechten heeft 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens de opvatting van autonomie als authenticiteit ben je vrij als je komt tot hoogst-individuele zelfexpressie. Dat is een 'waarachtig' leven, waarin je niet meegaat met de massa 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik denk dat de regels van de rede waarover Kant en Locke spreken, eigenlijk niets anders zijn dan de opvattingen van de maatschappij die wij hebben verinnerlijkt. Sociale druk in een nieuw jasje. Veel mensen met een burn-out zijn zichzelf kwijtgeraakt omdat ze zich te veel hebben gevoegd naar de maatschappelijke regels en voorschriften. Daarom is de opvatting van autonomie als authenticiteit volgens mij vruchtbaarder. Ik denk dat mensen geen essentie hebben en dat er geen regels zijn om je aan vast te houden. Ieder moet die absolute vrijheid onder ogen zien en zichzelf maken, los van de maatschappelijke verwachtingen. De opvatting van autonomie als authenticiteit kan herstel van een burn-out dus volgens mij veel beter stimuleren dan nog meer maatschappelijke regels, in de vorm van een wet van de rede 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens de opvatting van autonomie als authenticiteit ben je vrij als je authentiek leeft, vanuit 'eigenlijkheid'. Deze opvatting helpt iemand die wil herstellen van een burn-out volgens mij niet. Deze zoektocht levert misschien nog wel meer psychische druk op, omdat je jezelf moet 'maken', onafhankelijk van de massa, en daarin helemaal op jezelf bent teruggeworpen. De opvatting van autonomie als de rationele bepaling van plichten kan meer bijdragen aan herstel. In plaats van de druk van de prestatimaatschappij over te nemen, moet een individu zich volgens mij bezinnen op de vraag wat de leidende principes in ons leven moeten zijn. Zo ontwikkel je een moreel kompas, waarmee je ook kunt navigeren door de verplichtingen van de prestatimaatschappij 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

20 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met Nietzsches opvatting van nihilisme dat het idee van de Übermensch invloed heeft gehad op de westerse cultuur: Nietzsches opvatting – dat de moderne samenleving repressief en nivellerend is, in plaats van te erkennen dat ‘God dood is’ en men daarom eigen waarden moet creëren – vond weerklank in de westerse kunst/politiek/economie 1
- een uitleg met het voorbeeld van de ‘bezigen’ dat het idee van de Übermensch invloed heeft gehad op de westerse cultuur: Nietzsches idee – dat de westerse cultuur de mens, zoals de ‘bezigen’, aanzet om zich zonder hogere activiteit te voegen naar de kudde, in plaats van te leven als een Übermensch die zich ontworstelt aan de massa door eigen waarden te scheppen – vond weerklank in de westerse kunst/politiek/economie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Nietzsche is de zogenaamde rationele fundering van de moraal uit de Verlichting een schijnvertoning, omdat deze teruggaat op christelijke waarden. Volgens Nietzsche is God echter dood en heeft het leven geen zin. Alleen de Übermensch ziet in dat het leven een chaotisch krachtenspel zonder moreel fundament is, en weet zijn eigen waarden te creëren. Deze gedachten van Nietzsche hebben later een grote weerklank gevonden in de westerse kunst, politiek en economie 1
- Het idee van de Übermensch heeft geleid tot kritiek op de westerse cultuur, omdat deze onderdrukkend en nivellerend zou zijn. De christelijke moraal draait om het beschermen van de zwakken, ten koste van de scheppende machtsmensen, stelt Nietzsche. Dit heeft geleid tot ‘kuddemensen’, van wie niemand boven het maaiveld uitsteekt. De Übermensch steekt daar juist wel bovenuit en denkt en bepaalt zelf. Deze kritiek is ook van toepassing op de ‘bezigen’ uit tekst 5. Ze denken niet zelf na, maar zijn ‘lekker bezig’, zonder zich af te vragen waarom. Deze kritische analyse van de massamens is later voortgezet in de westerse filosofie, dichtkunst, politiek en ook economie 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

21 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van een verschil tussen de benadering van arbeid in de prestatimaatschappij en in het protestantisme, met een van de theologale deugden geloof/hoop/liefde: in het protestantisme staat alle arbeid in het teken van liefde voor / geloof in God / hoop op het Koninkrijk van God, terwijl arbeid in de prestatimaatschappij draait om status in onze maatschappij 1
- een argumentatie met een van de theologale deugden geloof/hoop/liefde of deze deugd een tegenwicht kan bieden aan de ervaring van definitieve eindigheid die Han beschrijft 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De theologale deugd liefde houdt de opdracht in om je concreet in te zetten voor het welzijn van anderen. Ieder beroep waarin je je talent gebruikt en je medemensen dient, is daarmee zinvol. In de prestatimaatschappij hebben veel mensen afscheid genomen van deze protestantse visie op arbeid en het idee van werken als dienst aan God. De prestatimaatschappij kan eerder worden gezien als een hyperactieve ratrace, waarin slechts enkele beroepen worden gezien als maat voor succes 1
- De theologale deugd hoop wordt omschreven als het vermogen en de wil om het goede te laten groeien, op weg naar het Koninkrijk van God. Dit kan volgens mij een goed tegenwicht bieden tegen de ervaring van definitieve eindigheid die Han beschrijft. Want ook al lijkt het leven van ieder individu eindig, het is belangrijk om vertrouwen te houden in het goede en te blijven geloven in een betere toekomst voor de mensheid. Ik denk dat de theologale deugd hoop dus zeker een tegenwicht kan bieden aan de hopeloosheid van de ervaring die Han beschrijft 1

of

- Door de theologale deugd geloof kan iemand een andere werkelijkheid gaan vermoeden achter de zichtbare aardse realiteit, en het goede gaan zien op onverwachte plaatsen. Geloof stelt iemand als het ware in staat 'met Gods ogen' naar de werkelijkheid te kijken. Zonder een geloof in God kan deze deugd echter geen inhoud krijgen en ontstaat er dus ook geen vermoeden van een andere werkelijkheid achter de onze. In een geseclariseerde tijd kan de theologale deugd geloof daarom volgens mij geen betekenisvol tegenwicht bieden aan de ervaring van definitieve eindigheid die Han beschrijft 1

Opmerking

Aan antwoorden waarin bij beide deelvragen dezelfde theologale deugd is toegepast en/of waarin er in het tweede deelantwoord is geargumenteed vanuit de theologale deugd liefde, kunnen ook scorepunten worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat arbeiden volgens Arendt dominant is geworden in de moderne consumptiemaatschappij: daarin is alles onderdeel geworden van het cyclische proces van produceren en consumeren / worden alle andere activiteiten dan arbeid hobby of spel genoemd 1
- een argumentatie met een voorbeeld van werken of een herwaardering van werken een tegenwicht kan bieden aan de ervaring van definitieve eindigheid die Han beschrijft 1
- een argumentatie met een oordeel over Arendts kritiek op Marx' ideaal van de *animal laborans* – dat een *animal laborans* zijn tijd volgens Arendt niet gebruikt voor hogere zaken, zoals Marx dacht, maar om te consumeren – of een herwaardering van werken een tegenwicht kan bieden aan de ervaring van definitieve eindigheid die Han beschrijft 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In de moderne consumptiemaatschappij is arbeiden volgens Arendt dominant geworden. Als alles om consumptie draait, dan wordt het cyclische proces van produceren en consumeren onontkoombaar. Alles dat wordt geproduceerd wordt immers ook weer geconsumeerd, er blijft niets over. Deze cyclus van consumeren en produceren is wat Arendt arbeiden noemt, en in de prestatie maatschappij is vrijwel alle activiteit dus verworpen tot arbeiden 1
- Het herwaarderen van werken, zoals Arendt dit bedoelt, doen we door ons te richten op het creëren van duurzame zaken. We moeten bijvoorbeeld klimaatneutrale gebouwen gaan neerzetten die generaties lang meegaan. Zo scheppen we een toekomstbestendige wereld. Dit vergroot ook de kans op een mooie toekomst voor de mens en de aarde en kan tegenwicht bieden aan de ervaring van definitieve eindigheid 1
- Ik ben het eens met Arendts oordeel over de *animal laborans*. In hun vrije tijd houden de meeste mensen zich niet bezig met hogere activiteiten. Mensen zijn volgens mij luie consumenten, die kiezen voor gemak en zich laten verleiden door steeds nieuwe spullen. In die zin zit de neiging om de wereld 'op te gebruiken' diep in de aard van de mens. Juist daarom denk ik dat het belangrijk is om als samenleving werken te herwaarderen. Door als samenleving in te zetten op langdurig gebruik en te investeren in zaken met duurzame waarde, kunnen we de luie consument in onszelf aan banden leggen 1

of

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Arendt ziet werken als het creëren van duurzame zaken, die voortbestaan nadat hun makers zijn verdwenen en die helpen een bestendige wereld te bouwen. Voorbeelden hiervan zijn de Eiffeltoren of *De Nachtwacht*. Ik denk echter niet dat deze ‘grootse’ zaken een tegenwicht bieden aan de ervaring van definitieve eindigheid die Han beschrijft, omdat deze zaken net zo goed zullen vergaan. Over duizenden jaren is *De Nachtwacht* ongetwijfeld verdwenen en de herinnering eraan waarschijnlijk ook

1
- Marx’ ideaal van de *animal laborans* houdt in dat de arbeider steeds meer vrije tijd krijgt en deze zal gaan besteden aan ‘hogere activiteiten’. Volgens Arendt hebben we meer vrije tijd gekregen, maar wordt die vooral gebruikt om te consumeren. Arendt ziet het creëren van duurzame zaken (werken) als een voorbeeld van zo’n ‘hogere activiteit’, die volgens haar van veel groter belang is dan consumptie. Ik vind deze analyse van Arendt te eenzijdig, want ik zie dat grote belang van werken niet, omdat ook de grote werken volgens mij dus eindig zijn. Dan kunnen we volgens mij onze vrije tijd net zo goed besteden aan zaken die nu voor ons van belang zijn, zoals sporten, afspreken met vrienden of zelfs consumeren. Een poging tot het schilderen van een *Nachtwacht* verandert naar mijn idee niets aan de eindigheid van de mensheid en de aarde waarover Han het heeft. Met dat besef zullen we vooral moeten leren leven

1

23 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat de supernova van zingeving die Taylor beschrijft de eenzaamheid kan versterken: zingeving heeft geen collectief karakter meer, maar is een hyperindividuele aangelegenheid geworden die mensen in eenzaamheid op zichzelf kan terugwerpen

1
- een uitleg dat *agapè*-liefde volgens Taylor de aandacht voor elkaar kan bevorderen: *agapè*-liefde, die begint bij God en uitgaat naar alle mensen, heeft aandacht voor ieder uniek individu

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Taylor verliezen levensbeschouwingen en religies hun gemeenschapsvormende karakter. Zingeving is een hyperindividuele zaak geworden, waardoor overkoepelende opvattingen over zingeving als een supernova uiteen zijn gespat tot eindeloos veel individuele visies. Ieder moet voor zichzelf bepalen welke levensbeschouwelijke visie bij hem past, zonder terug te kunnen vallen op de collectiviteit. Dit kan eenzaamheid versterken

1
- Volgens Taylor vormt liefde de kern van onze ervaring van moraal. De inspiratie voor die liefde schuilt volgens Taylor echter niet van nature in mensen, zoals in het humanisme werd gedacht. Die liefde begint volgens hem buiten ons, bij God. *Agapè*-liefde laat zich volgens Taylor niet in een algemene morele code vatten. Het draait er juist om elk individu en iedere situatie te beschouwen als uniek. *Agapè*-liefde 'ziet' iedereen en kan daarom de aandacht voor elkaar bevorderen

1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 3 juli.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	Patrick Radden Keefe, Het pijnstillimperium, 2021
tekst 2-3	www.brainwash.nl , Waarom de economie niet alleen om groei draait, 2018
afbeelding	www.pzc.nl/economie/de-economie-is-als-eeen-donut~a4b7fe90/
tekst 4	Kate Raworth, Donuteconomie, 2017
tekst 5	Friedrich Nietzsche, Menselijk, al te menselijk, 1878